

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:
O'zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION
SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PRESCHOOL AND SCHOOL EDUCATION
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2023

5-son
(Sentabr-Oktabr)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

	M. Tairova	75	Bo'lajak tarbiyachilarni mutaxassislikka tayyorlashda zamonaviy didaktik vositalardan foydalanish
	N. Kadirova	79	O'quvchining tanqidiy tafakkurini rivojlantirishda yangicha yondashuv tajribasi
	Z. Komilova	84	Innovatsion ta'lim-tarbiya jarayonida 10-11-sinf o'quvchilarining axborot madaniyatini rivojlantirish
	I. Jumaniyazova	89	Milliy mumtoz adabiyot namunalarining o'qitilishiga doir tadqiqotlar tahlili
	TA'LIMDA MENEJMENT		
	M. Xalilova	93	Maktabgacha ta'lim tizimida inson kapitalini rivojlantirishda ikkinchi tilni o'rganishning psixofiziologik ahamiyati
	KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH		
	K. Masharipov	97	Uzluksiz ta'lim tizimida kasbga yo'naltirish ishlarini takomillashtirishning dolzarbligi
	HUQUQ VA HUQUQIY TARBIYA		
	D. Sharipova, I. Ibrohimov	100	Yo'l harakati xavfsizligida piyodalarning o'rni – pedagogik aspekt (Koriya tajribasi asosida)
	JISMONIY TARBIYA VA SPORT		
	V. Karayev	106	Sport hakamlarini tayyorlashda kompetensiyaga asoslangan yondoshuv
	Sh. Mirzakulov	110	5-7 sinf o'quvchilarida chidamlilikni rivojlantirish texnologiyasi
	A. Sabirov	114	Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining innovatsion kasbiy faoliyatini shakllantirishning uslubiy ahamiyati
	Sh. Ro'ziyev	118	Voleybol murabbiyining kasbiy-pedagogik tayyorgarligi
	MAKTABGACHA TA'LIM		
	A. Shadiyev	122	Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanish dinamikasiga xos xususiyatlari
	QIYOSIY PEDAGOGIKA		
	D. Kamoljonova	126	Xorijiy tajribalar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish (AQSh va Yevropa misolida)
	A. Xolmurodov	130	Pedagog kadrlar malakasini oshirishning ilg'or xorijiy tajribalari
	KORREKSION PEDAGOGIKA		
	R. Safarov	135	Ko'zi ojiz bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasida ta'lim sifatini boshqarishda korreksion tarbiya va tarbiyachilarning o'rni
	ТЕОРИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ		
	Л. Набиуллина	140	Подходы, принципы и направления развития интеллектуальной мобильности в системе высшего образования

Voxid KARAYEV,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
"Jismoniy madaniyat nazariyasi"
kafedrası v/b dotsenti, PhD

SPORT HAKAMLARINI TAYYORLASHDA KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN YONDOSHUV

Annotatsiya

Maqolada sport hakamlarini tayyorlashda kompetensiyaga asoslangan yondashuv asoslab berilgan, hamda ushbu yondashuvning nazariy asoslari tahlil qilinib, uning samaradorligini sinab ko'rish uchun eksperimental ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Hakamlik kompetentligi, kasbiy kompetentlik, modernizatsiya, mintaqaviy xususiyatlar, vatanparvarlik ruhi, innovatsiya.

В статье обоснован компетентностный подход в подготовке спортивных судей, а также проанализированы теоретические основы этого подхода и приведены экспериментальные данные для проверки его эффективности.

Ключевые слова. Судейская компетентность, профессиональная компетентность, модернизация, региональные особенности, патриотизм, инновация.

The article substantiates the competence-based approach in the training of sports referees, as well as analyzes the theoretical foundations of this approach and provides experimental data to test its effectiveness.

Key words. Judicial competence, professional competence, modernization, regional peculiarities, patriotism, innovation.

Bugungi kunda umumta'lim muassasalari faoliyatini samarali tashkil etishda ta'lim sifatini yuqori bosqichga ko'tarish hamda mavjud muammolarni o'z vaqtida hal etish talab etilmoqda. Oliy ma'lumotli mutaxassis kompetentligining ushbu ta'rifida kasbiy tayyorgarlikning natijasi ifodalangan bo'lib, uning asosiy maqsadi shaxsning turli kasbiy muammolarini ko'rish, tushunish, baholash hamda ularni konstruktiv ravishda hal qilish, har qanday qiyinchilikni keyingi rivojlanishning rag'batlantiruvchi omili sifatida oldindan ko'ra olish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Kompetensiyali yondashuv bilimlarni inkor qilmaydi, lekin olingan bilimlarni amaliyotda qo'llashga asosiy urg'u beradi. Shundan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, jismoniy tarbiya o'qituvchisining hakamlik kompetentligi uning pedagogik faoliyatini amalga oshirishga nazariy hamda amaliy jihatdan tayyorligini ifodalaydi va uning individual professiogrammasini tavsiflashi bilan ahamiyatlidir.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash va aholi jismoniy tarbiyasini amalga oshirish orqali sog'lomlashtirish, shaxsni barkamol va har tomonlama kamol toptirishda sportni uzluksizligini ta'minlash jismoniy tarbiya va sport majmualarini joriy etish orqali amalga oshirilganligini, yaxshi samara berganligini jahonning ko'pgina rivojlangan mamlakatlarida kuzatish mumkin.

Ushbu maqsadga erishish quyidagi vazifalarni hal qilish jarayonida amalga oshiriladi:

a) odamlar sonining ko'payishi, jismoniy tarbiya va sportga muntazam qiziqish;
b) aholining jismoniy tayyorgarligi darajasini oshirish;
v) aholida tizimli jismoniy tarbiyaga ongli ehtiyojlarni shakllantirish, madaniyat va sport, jismoniy o'zini-o'zi rivojlantirish va sog'lom turmush tarzini saqlash;
d) aholining umumiy bilim darajasini oshirish, mustaqil ta'limni tashkil etish vositalari, usullari va shakllari, shu jumladan, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish;

e) jismoniy tarbiya, yoshlar, maktab va talabalar ommaviy sportini rivojlantirish tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim muassasalari.

Kompleksning o'ziga xosligi katta ta'lim salohiyati, shaxs, fuqarolik va vatanparvarlik, dunyoqarash asoslarini shakllantirishning eng kuchli mexanizmlaridan biri, chunki ixtiyoriylik va foydalanish imkoniyati, salomatlik va shaxsga yo'naltirilgan yo'nalish, majburiy tibbiy nazorat va mintaqaviy xususiyatlar va an'analarni hisobga olish tamoyillariga asoslanadi.

Kasbiy kompetensiya asosida jismoniy tarbiya va sport tadbirlarining asosiy hakamlar hay'ati va hakamlar jamoasi, ijtimoiy voqelikni tizimli idrok etish va unda tizimli ravishda harakat qilish, yo'nalishi bo'yicha erkin harakat qilish va standartlarni qabul qilish jarayonida tananing jismoniy holatini baholash insoniy xususiyat va zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish qobiliyat deb tushunamiz.

"Pedagog tomonidan kompetentlik sifatleri egallanishining asosiy omili nafaqat maqsadga erishish, balki, butun pedagogik faoliyatning qadrlanishini ta'minlash hisoblanadi. Yaqin kelajakdagi maqsadlar asosida kasbiy faoliyatning to'liq natijalarini ta'minlash bevosita jarayonda usul va vositalarni to'g'ri tanlash bilan bog'liq holda amalga oshiriladi. Shuning uchun mazkur faoliyatning maqsadini to'g'ri qo'yish va mos ravishda vazifalarini belgilash kutilayotgan natijaga erishishni ta'minlaydi hamda o'quv-tarbiya jarayonining samaradorligini oshishiga olib keladi". Natijada esa pedagoglar kasbiy kompetentligida pedagogik empatiya va ijtimoiy refleksiya, kasbiy faoliyatga talabchanlik, umumiy madaniyat darajasi kabi uch asosiy sifat ko'rsatkichi aks etadi. Yanada aniq ko'rsatkichlarga esa motivatsiya, kognitivlik, va metodik kompetensiyalarga egalik, rivojlantiruvchi ta'lim dasturlari hamda o'quv materiallarini tanlashga tayyorliklar kiradi: Ushbu sifatlarning har biri talabalar, ota-onalar va pedagoglar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning mazmuni va natijasini belgilab beradi. Pedagog kompetentligiga tegishli asosiy sifat ko'rsatkichlari ma'lum bir mezonlar asosida baholanadi. Kompetentlikni baholashda pedagogik faoliyat turlari hamda yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda, umumiy va xususiy mezonlarga tayaniladi.

Bizning fikrimizcha, kasbiy kompetentlik predmet sohasida erkin yo'nalish olishni o'z ichiga oladi deb hisoblanadi. Kompetentlik o'qituvchi uchun nihoyatda muhim bo'lgan uchta asosiy mezon bilan bog'liq bo'lib, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni egallaganlikni ko'zda tutadi. Ushbu mezonlarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- o'z predmet sohasi bo'yicha yetarli ma'lumot olish, uni ta'lim mazmuniga aylantirish hamda undan mustaqil ta'lim olishda foydalanish ko'nikmasi;
- kishilar bilan o'zaro aloqaga kirishishdagi madaniy kommunikatsiya;
- o'quv predmetiga oid ma'lumotlarni boshqalarga uzatish ko'nikmasi.

Demak, bundan kasbiy-pedagogik kompetentlik quyidagi to'rt asosiy komponentdan tarkib topadi, degan xulosaga kelish mumkin. Ular quyidagilar:

- predmet sohasining yo'nalganligi;
- insonparvarlikka va shaxsga yo'nalganlik;

- pedagogik texnologiyalarni qo'llay olish;

- pedagogik voqelikni tizimli idrok qilish.

Zamonaviy ta'lim sharoitida kasbiy-pedagogik kompetentlik tarkibiga yana quyidagi uchta komponentni kiritish maqsadga muvofiq:

- innovatsion tajriba bilan unumli o'zaro ta'sirda bo'lish qobiliyati hamda hamkasblar tajribasi;

- kompetentlikni tajriba bilan o'zaro integrasiyalashni bilish, ya'ni o'z faoliyatining xalqaro pedagogik madaniyati bilan respublika pedagogikasi darajasidagi tajribaning o'zaro nisbatini aniqlash;

- umumlashtirishni va o'z tajribasini boshqalarga uzatishni, o'rtoqlashishni bilish.

K.S. Todjibayevaning fikrlariga ko'ra, “mutaxassislar kasbiy kompetentligi – bu mehnat subyekting tez rivojlanayotgan, integrallashgan, dinamik tavsifi bo'lib, u maxsus, kommunikativ, individual-shaxsiy kompetentliklardan tarkib topadi hamda ular tufayli kasbiy faoliyat muvaffaqiyatli va samarali amalga oshiriladi. Maxsus kompetentlik kasbiy faoliyatni amalga oshirishga nazariy hamda amaliy jihatdan yetarli darajadagi tayyorlikni ifodalaydi”. Shuni alohida ta'kidlab o'tish muhimki, o'qituvchining maxsus kompetentligi mehnat bozori talab va ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda egiluvchanlik bilan yo'nalish olishi hamda ta'limni davom ettirishga, ixtisoslikni o'zgartirishga, mustaqil ta'lim olish, o'z-o'zini har tomonlama rivojlantirishga tayyor turish imkonini beradigan asosni yaratadi. Bunda mutaxassislar ijtimoiy-shaxsiy kompetensiyalarni kasbdan tashqaridagi raqobatbardoshligining umumijtimoiy omillariga kiritish lozim.

V.N. Vvedenskiyning fikriga ko'ra, pedagog uchun asosiy kompetensiyalar komponentlarni to'ldiradi va rivojlantiradi, ya'ni:

- axborotga oid kompetensiyalar: bilimlar hajmi va ularga shaxsning o'zi, ta'lim oluvchilar, ularning ota-onalari, boshqa pedagoglar tajribasi haqidagi, ilmiy-metodik sohadagi, umumiy dunyoqarashga oid bilimlar yo'nalishlari bo'yicha ega bo'lish qobiliyati;

- kommunikativ kompetensiyalar: ijtimoiy vaziyatlar va jarayonlarda to'g'ri yo'nalish olishni bilish, boshqa kishilarning shaxsiy xususiyatlari hamda emotsional holatini aniqlash, ular bilan muloqotga kirishish uchun mos usullar, yo'llarni tanlash hamda o'zaro munosabatlarda ularni qo'llay olish, diqqat-e'tiborni jamlash va taqsimlash, psixologik aloqani o'rnatish, jamoa yig'ilgan vaziyatlarda harakat qilish, nutq madaniyati, e'tiborni o'ziga jalb qilish;

- intellektual-pedagogik kompetentlik: pedagogik kompetentlikning intellektual-mantiqiy va intellektual-evristik majmui bo'lib, tahlil va sintez, qiyoslash, mavhumlashtirish, umumlashtirish va aniqlashtirish, g'oyalarni generatsiya qilish, xayol qilish, tafakkur inertligini yengish, o'xshatish, tanqidiy tafakkur kabilarni ifodalaydi;

- operatsional kompetentlik: kasbiy faoliyatni amalga oshirishda pedagog uchun zarur harakatlar to'plami, ya'ni, mohiyatan pedagogik malakalar;

- tartibga soluvchi kompetensiyalar: maqsad qo'yish, rejalashtirish, safarbarlik va natijalarga erishishda barqaror faollik, faoliyat natijalarini baholash va refleksiya.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, kasbiy-pedagogik kompetentlik pedagogik voqelikni tizimli idrok qilish hamda unda tizimli harakat qilish malakalarini o'z ichiga oladi. Ushbu o'ziga xos xususiyat pedagogik jarayonlar mantig'ini yaxlit, strukturali ko'rishni, pedagogik tizimning rivojlanish qonuniyatlari va tendensiyalarini tushunishni ta'minlaydi. Faoliyatni maqsadga muvofiq amalga oshirishni osonlashtiradi, biroq “kasbiy kompetentlik” tushunchasi ta'riflarining xilma-xilligiga qaramasdan,

uning mohiyatiga doir hamma birdek e'tirof qilgan tavsiflari quyidagilardan iborat:

– kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish imkonini beruvchi individual qobiliyatlardan samarali foydalanish;

– kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallash, kasbiy muammolarni hal qilishda egiluvchan bo'lish, hamkasblar bilan o'zaro hamkorlikning yaxshi rivojlanganligi;

– kasbiy funksiyalarni yetarli darajada bajarishga mos keladigan bilimlar, qobiliyatlarning integrasiyalangan holda birikishi.

Kasbiy kompetentlikning rivojlanishi dinamik jarayon hisoblanib, u bilim darajasining muntazam oshib borishi hamda o'z-o'zini kamol toptirishga ko'maklashadi. Individual kasbiy sifatlarning shakllanishiga hamda kasbiy tajribaning takomillashishini ta'minlaydi. O'qituvchining kasbiy-pedagogik kompetentligi darajasini mutaxassislik bo'yicha fanlar asosini chuqur bilish, pedagogik faoliyatni tashkil qilishga qiziqish, pedagogik odob, o'z kuchiga ishonish, kirishimlilik, tashkillashganlik, ta'limiy natijalarga erishishdan manfaatdor bo'lish, xolislik, o'z faoliyati natijalari uchun javobgar bo'lish kabi mezonlar asosida baholash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Андрияновой В.И., Джураева Р.Х. "Андрияновские педагогические чтения": сборник научных трудов Международной научно-практической конференции, посвящённой 85-летию о дня рождения доктора педагогических наук, профессора, академика Международной академии наук педагогического образования 28 августа 2020 года / Под общ. – Т.: УзНИИПН, 2020. – 932 ч.

2. Введенкий В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога / – Педагогика. – 2003. – №10. – С. 51-55.

3. Образование в цифрах: 2016: краткий статистический сборник / Л.М. Гохберг, И.Ю. Забатурина, Г.Г. Ковалева и др.; Натс. исслед. ун-т «Высшая школа экономики» – М.: НИУ ВШЭ, 2016.

5. Turg'unov C.T., Maqsudova L.A. va boshq. Pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish texnologiyalari. – T.: Sano-standart, 2012. – 48 b.

Bosh muharrir:

Mahmudov Sarvar Yuldashevich

Mas'ul kotib:

Suyarova Lutfiya Muxiddinovna

Bosh dizayner – badiiy muharrir:

Mamasoliyev Akbarali Hamzayevich

TAHRIR HAY'ATI:

Xilola UMAROVA, Risboy JO'RAYEV, Komiljon MUQIMOV, Ulug'bek INOYATOV,
G'ayrat SHOUMAROV, Maqsudjon YULDASHEV, Oynisa MUSURMONOVA, Lola MO'MINOVA,
Dilyara SHARIPOVA, Barno ABDULLAYEVA, Rohatoy SAFAROVA, Xolboy IBRAGIMOV,
Ravil IS'YANOV, Mirodiljon BARATOV, Shaxnoza XALILOVA, Sharibboy ERGASHEV,
Yashin ISMANDIYAROV, Alisher UMAROV, Muhabbat MIRSALIYEVA, Bahodir MA'MUROV,
Shukurullo MARDONOV, Ulfat MAHKAMOV, Muhayyo UMARALIYEVA.

JAMOATCHILIK KENGASHI:

Dilshod KENJAYEV, Sobitxon TURG'UNOV, Nargiza RAXMANKULOVA, Abduhalim MAHMUDOV,
Kamola RISKULOVA, Feruza QODIROVA, Islom ZOKIROV, Ravshan ABDUXAIROV.

Tahririyat manzili:

Toshkent shahar Shayhontoxur tumani Navoiy ko'chasi, 30-uy.
E-mail: xalq_talimi@xtv.uz Tel: (0 371) 231-16-51, Faks: 231-16-52
t.me/xalqtalimi_jurnali. http://t.me/xalq_talimi_jurnali.

Jurnalga yuborilgan maqolalarga javob qaytarilmaydi, jurnalda e'lon qilingan maqolalardan olingan matnlar “Xalq ta'limi” ilmiy-metodik jurnalidan olindi, deb ko'rsatilishi shart.

Jurnal 2015-yil 20-martdagi 214/2-sonli qarori bilan OAK ilmiy nashrlari ro'yxatiga kiritilgan.

“TAFAKKUR NASHRIYOTI” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent shahri, Shayhontoxur tumani, Navoiy ko'chasi, 30-uy

Bosishga ruxsat etildi: _____._____-y. Qog'oz bichimi 70x100 1/16. Ofset bosma usuli.
Shartli b.t. 12,0. Adadi ____ nusxa. – buyurtma.
Bahosi kelishilgan narxda.

Ushbu songa mas'ul – To'xtamurodova Shohida Akmalxo'ja qizi

Jurnalga taqdim etilgan barcha materiallar <https://rustxt.ru/antiplagiat> sayti hamda https://t.me/check_antiplagiat_bot da monitoring qilinadi.

© “Xalq ta'limi” jurnali, 2023.